

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Дипломна робота
(магістра)**

**з теми: «Психологічні особливості конфліктних форм поведінки
військовослужбовців»**

Виконала: студентка 2 курсу
Pss1-M19z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Коваленко Олена Сергіївна

Керівник:
Гоцуляк Н. Є.,
кандидат психологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021 р

ВСТУП

Актуальність дослідження. Різноманітність видів, конкретних форм і змісту конфліктів робить їх предметом уваги різних галузей знання – від психології та правознавства до військових наук та мистецтвознавства. Суттєві зміни у нашому суспільстві, котрі трапились протягом останнього часу, поставили гостре питання, щодо реформування Збройних Сил України. Сьогодні міжособистісні конфлікти виступають одним з несприятливих чинників, що перешкоджають продуктивності діяльності військовослужбовців і утрудняють зростання їх професійного потенціалу. Численні конфлікти, призводять до того, що значна частина часу керівників йде на залагодження порушених відносин між військовими. Конфліктність взаємовідносин військовослужбовців, невміння багатьох суб'єктів військової діяльності правильно оцінювати виникаючі конфліктні ситуації і попереджати їх деструктивний розвиток надають актуальність вивченню міжособистісних конфліктів в умовах військової служби з метою їх попередження та конструктивного вирішення.

Однак дана проблема поки не знайшла цілісного відображення як у фундаментальних дослідженнях, так і в практиці соціально-психологічної підготовки військовослужбовців. В загальному конфлікти серед військовослужбовців з їх деструктивним впливом стають предметом окремої уваги на всіх рівнях силових структур, від молодших командирів і офіцерів, до головнокомандувачів і міністрів відповідних структур, на що вказують накази і директиви у нормативних документах. У наслідок конфліктів ускладнюється міжособистісне спілкування, відбувається ряд грубих правопорушень: нестатутні взаємини між військовослужбовцями, відхід із служби, суїцидальні прояви та ін.

Одним із завдань професійної підготовки військовослужбовців є набуття ними фахової компетентності у профілактиці та управлінні соціальними конфліктами. Готовність військовослужбовця до

конструктивного вирішення конфліктів несе двоєдине функціональне навантаження. З одного боку, компетентний в конфліктологічному аспекті військовослужбовець здатний передати свій досвід своїм підлеглим, з іншого – набагато успішніше може керувати професійними відносинами в системі «керівник-підлеглий», що створює умови для підвищення якісного рівня професійної діяльності.

Теоретичний аналіз джерел, з даної проблематики, свідчить про те, що конфлікт та конфліктні форми поведінки знаходяться в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Дослідженнями різних аспектів і проблем конфліктів та конфліктних форм поведінки займалися: В. Аллахвердов, Н. Гришина, А. Донцов, М. Дойч, А. Здравомислов, В. Карпов, Л. Козер, Л. Котлова, С. Кудрявцев, Л. Куликов, К. Левін, Н. Леонов, В. Марищук, Л. Петровська, Дж. Скотт, В. Хальзев, Б. Хасан, К. Хорні, Ю. Шарапов. Окремі аспекти проблеми конфліктів в умовах військової діяльності розглядали вітчизняні вчені, а саме: А. Анцупов, А. Гончаров, А. Іваницький, М. Калініна, В. Кікоть, А. Кротов, А. Липницький, А. Пашута, Ю. Польовий, В. Рибніков, В. Слепов, Н. Феденко, А. Федотов, Ю. Шаранов, А. Шестаков, А. Шипілов, В. Хальзев.

Актуальність дослідження психологічних особливостей конфліктних форм поведінки військовослужбовців, також обумовлюється її недостатньою науковою розробкою. З'ясування основних форм конфліктної поведінки військовослужбовців, вивчення їх психологічних механізмів, являється важливою психологічною та науково-практичною задачею.

Мета дослідження – на основі теоретичного та емпіричного вивчення особливостей формування здатності особистості до саморегуляції у конфліктних ситуаціях професійної діяльності, розробити модель та програму, спрямовану на формування здатності до саморегуляції військовослужбовців у конфліктних ситуаціях.

Відповідно мети передбачали розв'язання таких завдань:

1. Провести теоретичний аналіз проблеми саморегуляції в конфліктних ситуаціях саме професійної діяльності; з'ясувати психологічні особливості професійної діяльності військовослужбовців та встановити вимоги до їх професійно-важливих якостей.

2. Розробити структурно-функціональну модель саморегуляції військовослужбовців в конфліктних ситуаціях, які виникають у професійній діяльності.

3. Емпірично дослідити та перевірити особливості перебігу саморегуляції військовослужбовців у конфліктних ситуаціях професійної діяльності.

4. Розробити та апробувати соціально-психологічний тренінг розвитку здатності до саморегуляції військовослужбовців у конфліктних ситуаціях.

Об'єкт дослідження – саморегуляція поведінки військовослужбовців в професійній діяльності.

Предмет дослідження – здатність військовослужбовців до саморегуляції в конфліктних ситуаціях професійної діяльності.

Відповідно до мети дослідження було висунуто наступні **гіпотези**:

1) стани, які викликають конфліктні ситуації у військовослужбовців, зазвичай супроводжуються підвищеним рівнем напруги або спостерігається перенапруга природного перебігу психічних процесів, що, у свою чергу, призводить до деструкції системи психічної діяльності або до її високої мобілізації;

2) попередження та конструктивне розв'язання професійних конфліктів здійснюється за рахунок опанування військовослужбовцями спеціальними засобами саморегуляції власних психічних станів.

Методи дослідження. Для вирішення визначених у дослідженні завдань було застосовано такі теоретичні методи: аналіз, співставлення, порівняння, систематизація дотичних наукових джерел, уточнення основних понять. Для дослідження розвитку параметрів мотиваційно-ціннісного та процесуального компонентів саморегуляції, її самооцінки та перевірки

ефективності впровадження психологічного тренінгу з розвитку здатності до саморегуляції в конфліктних ситуаціях професійної діяльності, нами було використано емпіричні методи: спостереження, усне (бесіда, інтерв'ю) і письмове (анкетування) опитування, метод експертних оцінок, методика самооцінки рівня ситуативної та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна, тест Дж. Роттера на виявлення рівня суб'єктивного контролю, тести Т. Елерса «Мотивація досягнення успіху» та «Мотивація уникнення невдач», тест В. Смекала та М. Кучери «Типи спрямованості особистості», тест В. І. Моросанової та Є. М. Коноз «Стиль саморегуляції поведінки», тест С. А. Будассі «Самооцінка особистості», тест К. Томаса «Діагностика способів реагування на конфліктну ситуацію». Отримані нами емпіричні дані оброблялися за допомогою статистичних методів. Зокрема, розраховувалися середні величини, проводився варіативний, дисперсійний, кореляційний аналіз, виявлялася достовірність відмінностей у досліджуваних параметрах (критерій χ^2 Пірсона, t-критерій Ст'юдента).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- уточнено індивідуально-типологічні особливості саморегуляції військовослужбовців в конфліктних ситуаціях;
- конкретизовані чинники розвитку здатності військовослужбовців до саморегуляції у конфліктних ситуаціях;
- розширено арсенал методичного забезпечення, яке може використовуватись з метою розвитку здатності до саморегуляції військовослужбовців в конфліктних ситуаціях професійної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження можуть бути використані психологами військових частин для поліпшення процесу психологічного супроводу військовослужбовців; при організації і проведенні практичних заходів з метою професійного удосконалення військовослужбовців; для поглибленого розуміння та організації впровадження програми формування здатності до саморегуляції в конфліктних ситуаціях професійної діяльності.

Апробація роботи: основні теоретичні та емпіричні дані дослідження психологічних особливостей конфліктних форм поведінки військовослужбовців представлено у збірнику наукових праць .

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 3-х додатків (на 5 сторінках), списку використаних джерел, котрий нараховує 45 найменувань (на 4 сторінках). Основний зміст роботи викладено на 54 сторінках. Ілюстративний матеріал подано у 6 рисунках на 6 сторінках. Загальний обсяг роботи – сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Процес професійного становлення військовослужбовця значною мірою визначається рівнем розвитку у нього психологічних механізмів саморегуляції довільної активності. Виявлено, що вибір того чи іншого способу саморегуляції часто носить спонтанний і не завжди обґрунтований характер. Організація професійного процесу та його результати перебувають в прямій залежності від індивідуально-професійних якостей особистості військовослужбовця. Успішність виявлення конкретних причин виникнення конфліктів під час професійної діяльності залежить від обґрунтованості аналізу їх проявів та уміння вирішувати проблему емоційної регуляції пізнавальної діяльності військовослужбовців.

2. Саморегуляція військовослужбовців виявляється в психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному та соціальному контекстах на індивідуальному рівні, інтеграційно-особистісному рівні (через особливості самосвідомості, самооцінки, ціннісних орієнтацій і спрямованість), суб'єктно-дієвому рівні (через професійно-важливі якості, інтелект, спеціальні здібності) та рівні зовнішньої детермінації.

Найбільш значущими індивідуально-психологічними професійно-важливими якостями військовослужбовців є такі: мотивація, потреба в саморегуляторній довільній діяльності, активність особистості, регуляторно-особистісні якості, самооцінка, спрямованості особистості, рівень тривожності.

Здатність військового до саморегуляції визначається:

- самокритичністю до процесу та результатів власної діяльності;
- його здатністю до управління власною поведінкою;
- умінням змінювати спосіб поведінки залежно від зміни обставин та ситуацій;
- рівнем нервово-психічного напруження;

- можливістю подолання несприятливих функціональних станів, що розвиваються в конфліктних ситуаціях професійної діяльності.

3. В якості основних компонентів розробленої нами структурно-функціональної моделі саморегуляції військовослужбовців в конфліктних ситуаціях професійної діяльності обґрунтовано: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення потреби в саморегуляції психічної стійкості; прийнята суб'єктом мети діяльності; суб'єктивна модель значущих умов саморегуляції); процесуальний (програма дій військовослужбовців щодо саморегуляції психічної стійкості); емоційно-оцінний (система суб'єктивних критеріїв досягнення мети; контроль та оцінка результатів саморегуляції).

4. Виявлено, що у військовослужбовців 1-го та 3-го року служби переважає високий рівень інтенсивності переживання психічного стану. У військовослужбовців зі стажем роботи 5 років переважає середній рівень інтенсивності переживання. У військовослужбовців зі стажем роботи більше 5 років переважає низький рівень інтенсивності переживання психічного стану. При цьому, регуляція відповідних психічних станів має зворотну спрямованість, перш за все, визначаючись модальністю стану: у військовослужбовців 1-го та 3-го року служби переважає низький рівень саморегуляції; у військовослужбовців зі стажем роботи 5 років – середній рівень; у військовослужбовців зі стажем роботи більше 5 років – високий.

Також виявлено, що чим більший стаж роботи військовослужбовця, тим менший відсоток усвідомлення необхідності розвитку саморегуляції в конфліктних ситуаціях професійної діяльності.

5. Результати апробації розробленого нами соціально-психологічного тренінгу розвитку здатності до саморегуляції військовослужбовців у конфліктних ситуаціях засвідчили його достатньо високу ефективність. Вони засвідчили суттєвий розвиток здатності до саморегуляції учасників експериментальної групи. У найбільшій мірі змінилися показники активності, самооцінки, мотивації на досягнення. Найменше змінилися спрямованість особистості, мотив уникнення невдач, узгодженість цільової

перспективи, які потребують більш глибокої та тривалої роботи.

Перспективним напрямом подальшого дослідження формування здатності особистості до саморегуляції в конфліктних ситуаціях професійної діяльності вважаємо вивчення: питань довільної психічної саморегуляції військовослужбовців в конфліктних ситуаціях професійної діяльності; питань, пов'язаних із вивченням суб'єктивних детермінант професійної надійності військовослужбовців; а також поглибленого вивчення можливості використання найбільш ефективних засобів саморегуляції східних світоглядно-саморегулятивних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдурахманов Р.А. Военная психология [уч. – метод. пособие] / Р.А. Абдурахманов, А.Я. Анцупов. – М., 1996. – 231 с.
2. Авдеев В.В. Психотехнология решения проблемных ситуаций / В.В. Авдеев. – М.: Феликс, 1992. – 128 с.
3. Аксененко С.Е. Осознание конфликтной ситуации и общение / Теоретические и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга / С.Е. Аксененко. — Краснодар, 1975. — С. 9—11.
4. Андреева Г.М. Зарубежная социальная психология XX столетия: теоретические подходы / Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. - М.: Аспект Пресс, 2002. - 287 с.
5. Антонова – Турченко О.І. Як вижити серед конфліктів / О.І. Антонова – Турченко. – К.: Знання, 1991. – 32 с. – (Сер. 10 «Проблеми виховання»).
6. Антонова – Турченко О.Г. Поведінка людей у конфліктних ситуаціях / О.Г. Антонова – Турченко// Завуч. – 2002. – Липень (№19). – С. 18 – 21.
7. Анцупов А.Я. Конфликтология в схемах и комментариях / А.Я. Анцупов, С.В. Баклановский. – СПб.: Питер, 2005. – 288 с.
8. Анцупов А. Конфликты в подразделениях, основные способы их предупреждения и разрешения / Анцупов А., Ковалев В. – Ориентир, 2002. – (№ 2). – С. 21 – 28.
9. Анцупов А.Я. О междисциплинарном подходе к изучению конфликта: сущность, многообразие форм и внедрение / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов — Белгород, 1991. — Ч. 4. — С. 26-28.
10. Білий Б.В. Стиль індивідуальної поведінки особистості у конфлікті / Б.В. Білий. – К.: Наук. світ, 2000. – 34 с.
11. Бородкин Ф. М. Внимание: конфликт! / Ф. М. Бородкин, Н. М. Коряк. – Изд. 2-е., перераб. и доп. — Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 1989. – 190 с. – (Сер. «Общество и личность»)

12. Брудный В.И. Конфликтность в производственном коллективе / Психологические основы управления производством / В.И. Брудный, В.А. Семов – Одесса, 2002. – С. 68 – 74.
13. Буранов С. Особенности взаимоотношений в воинском коллективе / Буранов С. – Ориентир, 2004. – № 7. – С. 12 – 23.
14. Гришина Н.В. К вопросу о предрасположенности к конфликтовому поведению. Психические состояния / Н. В. Гришина. – М.: Прогресс, 1981. – 161 с.
15. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб.: Питер, 2000. – 464 с.
16. Грицюк К. Чому виникають конфлікти? / К.Грицюк // Психолог. – 2007. – Липень (№25/27). – С. 78 – 79.
17. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта: социол. исслед. / Р. Дарендорф; пер. с нем. В.М. Степаненковой;— 1994. — 146с.
18. Дельцов В. Почему я ввязываюсь в конфликты? / В. Дельцов. – Изд – во: Науч. книга, 2012. – 74 с.
19. Долинська Л.В. Психологія конфлікту / Л.В. Долинська, Л.П. МатяшЗаяц – К. : Каравела, 2010. – 304 с.
20. Донченко Е.А. Личность. Конфликт. Гармония / Е.А. Донченко, Т.М. Титаренко. – К.: Знание, 1989. – 156 с.
21. Дунай П. Конфлікти та шляхи їх подолання / П. Дунай // Директор школи. – 2001. – Травень (№ 13). – С. 21-28.
22. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта / А.Г. Здравомыслов – М., 1997. – 322с.
23. Зеркин Д. П. Основы конфликтологии / Д. П. Зеркин. — Ростов н/Д, 1998. – 429с.
24. Ишмуратов А.Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів / А.Т. Ишмуратов. – К.: Наук. світ, 1996. – 188 с.

25. Козер Л.А. Функции социального конфликта / Козер Л.А.; пер. с англ. О.А.Назаровой; под общ. ред. Л.Г.Ионина – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. книги, 2000. - 205 с.
26. Конфликтология / под. ред. А.С. Кармина. – СПб.: Лань, 1999. – 448 с.
27. Корнєв М.Н. Конфлікт як засіб регуляції міжособистісних відносин / М.Н. Корнєв // Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі. – Чернівці, 1993. – Ч. 1. – 184 с.
28. Коберник Л.О. Конфліктні форми поведінки як психологічний феномен / Л.О. Коберник. // Проблеми гуманітарних наук. – 2009. – №23. С. 119 – 132.
29. Коберник Л.О. Сучасне студентство: проблеми конфліктних форм поведінки та їх подолання / Л.О.Коберник // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НПУ «ХПП». – 2008. - №1. – С. 108-114.
30. Левин К. Конфликт между аристотельским и галилеевским способами мышления в современной психологии / К. Левин. – 1990. – №5. — С. 134—158.
31. Леонов Н.И. Конфликтология / Н.И. Леонов. – Изд. 2-е., перераб. и доп. — М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2006. — 232 с. — (Сер. «Библиотека психолога»).
32. Ложкин Г.В. Практическая психология конфликта : [учеб. пособие] / Г.В. Ложкин, Н.И. Повьякель. – К. : МАУП, 2002. – 256 с.
33. Ложкін Г.В. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика / Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель. – К. : Професіонал , 2007. – 416 с.
34. Лютенс Ф. Организационное поведение / Ф. Лютенс. – М., 1999. - 381 с.
35. Мириманова М.С. Конфликтология / М.С. Мириманова. – Изд. 2-е., перераб. и доп. — М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 320 с.
36. Москаленко В.В. Конфлікт / В.В. Москаленко // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №5. – С. 13-15.

37. Пов'якель Н.І. Ціннісні орієнтації у подоланні конфліктних форм поведінки студентів: монографія / Н.І Пов'якель, Л.О. Котлова. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – 144 с.
38. Свінарчук Н. До проблеми конфліктів та причин їх виникнення / Н. Свінарчук // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. 9, ч. 2. – С. 198-200.
39. Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.
40. Словник – довідник термінів з конфліктології / За редакцією: проф. М.І. Пірен, проф. Г.В. Ложкіна. – Чернівці – Київ, 1995. – 332 с.
41. Фрейд З. Основные психологические теории в психоанализе / З. Фрейд; пер. М. В. Вульф, А. А. Спектор. — М.: АСТ, 2006. — 400 с.
42. Хорни К. Наши внутренние конфликты / К. Хорни. – Изд-во: Академический проект, 2007. – 224 с.
43. Coser L.A. The functions of social conflict / Coser L.A. – 1956. – 205 p.
44. Dahrendorf R. Elemente einer Theorie des sozialen Konflikts / Dahrendorf R. Gesellschaft und Freiheit. München 1965. – 113 p.
45. Deutsch N. The constructive and destructive processes / N. Deutsch. — New Haven and London, 1973. — P. 13—17.